

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ТРАДИЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Н. В. Троша, канд. філол. наук, старший викладач

*Глухівський національний педагогічний університет ім. Олександра Довженка,
вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400, Україна
E-mail: trosha.nat@yandex.ua*

У статті досліджено вплив Шевченкової поезії на світогляд і творчість О. Довженка. Доведено, що історіософські мотиви літературного доробку письменника перегукуються з шевченківською концепцією минулого України. Виявлено не лише концептуальну спорідненість, а й чимало словесних збігів. Визначено, що про схожі історико-філософські погляди обох письменників свідчить образна й поетико-стилістична спільність їхнього літературного доробку. Звернено увагу на те, що особливо шевченківські мотиви пронизують й опромінюють кіноповість «Україна в огні». До аналізу залучено кіноповісті, оповідання, драми, сценарії, нариси, мемуарно-біографічні матеріали – щоденникові записи митця 1939–1956 років, архівні матеріали.

Ключові слова: *традиції, художній дискурс, ідейно-тематична своєрідність, мотив.*

Актуальність дослідження. Літературна творчість видатного письменника й кінорежисера Олександра Довженка присвячена Україні. Автор глибоко переживає перемоги і радощі, болі й страждання рідного народу, осмислюючи найважливіші віхи нашої історії (XVII ст. – кіноповість «Тарас Бульба»; XX ст. – кіноповісті «Арсенал», «Земля», «Щорс», «Україна в огні», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна»; оповідання «Мати», «Стій, смерть, зупинись», «Воля до життя», «Перемога», «На колючому дроті»; драматична поема «Потомки запорожців»; «Щоденникові записи» тощо). У неповторних образах своєрідного художнього світу проявляється активна життєва позиція автора, що, своєю чергою, зумовлює постійний науковий інтерес до літературної спадщини письменника.

З-поміж авторитетних дослідників, які мають вагомий внесок у цій царині, слід назвати Ю. Барабаша, О. Безручка, С. Кобу, І. Кошелівця, М. Куценка, С. Плачиду, І. Рачука, В. Пригоровського, Р. Корогодського, В. Марочка, С. Маценка, С. Тримбача та інших.

Переважна більшість дослідників наголошувала на величезних заслугах письменника перед національною культурою загалом і літературою зокрема. Водночас є підстави стверджувати, що існує низка питань, недостатньо досліджених на сьогодні. Серед них – шевченківські традиції в творчому доробку О. Довженка.

Мета статті – дослідити вплив Шевченкової поезії на світогляд і літературну творчість О. Довженка.

Завдання дослідження: довести, що історіософські мотиви літературного доробку О. Довженка перегукуються з шевченківською концепцією минулого України, виявити концептуальну спорідненість їх творчості.

Об'єктом дослідження є корпус прозових і драматичних творів О. Довженка (кіноповісті, оповідання, драми, сценарії, нариси). Крім того, до аналізу залучаються мемуарно-біографічні матеріали – щоденникові записи митця 1939–1956 років, архівні матеріали.

Предмет дослідження – літературні традиції Т. Шевченка в творчій спадщині О. Довженка.

Методи дослідження. Вибір методологічного інструментарію зумовлений метою, завданнями та специфікою предмету дослідження. У розвідці застосовано методи інтертекстуального, структурного й концептуального аналізу (Р. Барт, Б. Гаспаров, Ж. Женетт, Ю. Крістева, А. Лавров, Ю. Лотман, І. Суханова, Н. Фатєєва). Семантика

тексту досліджувалася з урахуванням біографії письменника й інтерпретації претекстів. Як допоміжні використано історико-порівняльний аналіз, за допомогою якого визначено основні теоретичні засади дослідження; описовий метод, що ґрунтується на спостереженні та класифікації інтертекстуальних утворень; компонентний аналіз, який дає змогу охарактеризувати семантико-стилістичні та структурно-синтаксичні ознаки інтертекстів; функціональний аналіз, що слугує для визначення ролі інтертекстуальності в дискурсі літературної творчості.

Результати дослідження. Становлення О. Довженка-письменника відбувалося під впливом кращих українських літературних традицій. На формування його мистецьких уподобань значний вплив мала усна народна творчість, а також доробок видатних його попередників – Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Гоголя та ін. Однак найбільші мистецькі досягнення майстра пов'язані з творчим засвоєнням шевченківської й гоголівської спадщини, що позначилося на його літературно-естетичних концепціях, проявилось у наслідуванні тем, мотивів, образів. «Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє» [1, с. 193], – писав митець, а тому й звертався до кращих зразків української класичної літератури для відтворення зв'язку поколінь.

«Доля Олександра Довженка, – наголошує В. Агеєва, – це ще один варіант питомої для української історії ситуації генія, народженого в селянській хаті, а відтак приреченого на неймовірні складнощі творчого самоздійснення» [2, с. 8]. Дослідниця визначає «архетипним у цьому ряду» життєпис Т. Шевченка. Вона звертає увагу на вплив «історично значущої культурної моделі» на кіноповість «Зачарована Десна», акцентує на архетипному сюжеті, змалюванні «цілком згармонізованого світу поза соціумом» [2, с. 8]. М. Рильський вважав Т. Шевченка – «найбільшого в світі співця жінки-страдниці, жінки-матері» – одним із «духовних батьків» митця [3, с. 338].

Тараса Шевченка О. Довженко називає «батьком нації», адже у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. не було жодного відомого письменника, який не відчував би його впливу на власну творчість. У статті «Душа народу неподоланна» митець зауважує: «Велика людина, якою пишається наш народ і наші братські народи. Великий патріот українського народу, батько його поезії, його доблесний геній, дорогий і близький кожному, хто любить свою Батьківщину, хто не зраджує її, не продає, хто бореться за її життя і щастя. Великий безсмертний Кобзар наш...» [4, с. 22].

Захоплення творчістю Т. Шевченка, як і М. Гоголя, виявилось у О. Довженка ще в дитинстві, про що свідчать спогади його однолітків. Малий Сашко не тільки з великим задоволенням читав Кобзареві поезії, а й з неабияким натхненням декламував їх. Сучасникам запам'ятався, зокрема, його новорічний виступ у 1904 році під ялинкою, коли він, восьмирічний учень Сосницької чотирикласної парафіяльної школи, читав «Думи мої, думи мої...», «Заповіт» та інші вірші Шевченка [5, с. 40]. Хлопчині були близькими героїчні образи Шевченкової поезії, його ненависть до зла і неправди.

Якщо уважно подивитися на біографії обох геніїв, то можна помітити чимало спільного в їхніх багатостраждальних долях. О. Довженко, поза сумнівом, зростав у кращих умовах, аніж кріпак Тарас Шевченко, однак та гнітюча атмосфера, що панувала у господі Довженкових батьків (зумовлена вона була постійними смертями і похоронами братів і сестер майбутнього кінорежисера й письменника), теж отруювала його дитинство.

Поєднує митців і їхній потяг до образотворчого мистецтва, їхнє навчання у визнаних майстрів живопису. Т. Шевченко, як відомо, був учнем К. Брюллова, а О. Довженко під час перебування в Берліні (1922 – 1923 рр.) брав уроки у відомого художника-експресіоніста, члена Академії мистецтв Віллі Еккеля [5, с. 61].

Образ Шевченка був постійно присутній у художній уяві О. Довженка. Після повернення 1923 р. з Німеччини до Харкова він влаштовується працювати художником-ілюстратором у редакцію газети «Вісті ВУЦВК» і через деякий час

створює власний портрет кумира, який було вміщено у зазначеному виданні (від 24 червня 1924 року) [6, арк. 49].

Водночас важливо звернути увагу на те, що Довженкове захоплення Шевченком не мало нічого спільного з офіційним образом Кобзаря, який створила більшовицька влада, використовуючи постать і творчий спадок великого сина українського народу в своїх ідеологічних цілях. Таке утилітарне ставлення до поета, звичайно ж, обурювало майстра, а відтак він намагався протидіяти цьому засобами своєї творчості. Характерним прикладом цього є сцена в кіноповісті «Арсенал», де портрет-ікону Шевченка несуть поруч з іконами святих на Софіївську площу. У наступному епізоді поет сходить із портрета й задуває лампадку, засвічену перед ним стареньким чиновником-псевдопатріотом [7, с. 92].

Про почуття глибокої поваги письменника до генія Т. Шевченка згадував у книзі «З Довженком у дорозі» М. Нагнибіда, який подорожував разом з ним і Ю. Солнцевою південною Україною й Кримом. Чи не найбільше враження на Довженкового супутника справило те, наскільки схвильованим був митець, пропливаючи повз могилу Тараса Шевченка в Каневі: «Олександр Петрович довго стояв у якомусь урочистому мовчанні перед високим канівським берегом. А коли зникла вдаліні Тарасова гора, звернувся до мене: “Заради побачення з Тарасом варто було пливати...”. Від канівського світання до запорізького вечора Довженко майже не сходив із палуби» [8, с. 101].

Цей епізод органічно ввійшов у кіноповість «Поема про море». Розпочинається твір уривком з поезії «Рече та стогне Дніпр широкий...» [1, с. 195]. Автор згадує могилу Шевченка, Тарасову гору. О. Довженко і надалі вводить у канву своєї кіноповісті Шевченкові рядки. Так, Кравчина під час зустрічі з Катериною, дивлячись на Дніпро, промовляє словами Кобзаря: «І Дніпро рече та стогне, ну, просто, як у Тараса Шевченка» [1, с. 271]. У цей час до пристані підходить пароплав «Тарас Шевченко» й «наповнює простори гучним своїм басом». І гучномовець гукає звідкись: «І блідий місяць на ту пору...» [1, с. 279], сповнюючи смутком зустріч Катерини з її коханим Валерієм Голиком, який покинув її. З цього випливає, що О. Довженко не випадково дав таке ім'я своїй героїні, адже їй випала тяжка доля Шевченкової Катерини. Згадані інтертекстуальні конструкції засвідчують інтелектуальну пристрасть автора до естетичного переосмислення мистецьких явищ, духовного багатства української літератури.

Аналізуючи драму «Потомки запорожців», не можна не помітити Шевченкового впливу на О. Довженка. «А вона, мужва проклята, серед степу широкого...», – говорить, наприклад, Дробинський, обурений небажанням селян засівати колгоспну землю [8, с. 121]. В епізоді провідів комсомольців на Дніпрельстан Радчук заводить пісню «Рече та стогне Дніпр широкий». На це агроном Пасічний зауважує: «Годі вже ревити і стогнати! Простогнав двадцять мільйонів років – пора. Всьому свій час. Не буде вже ні шуму, ані реву. Все потоне: камні, верби і гаї. Все перетвориться в нашу силу» [8, с. 158]. Член правління колгоспу Захар Тихий, розмовляючи з письменником Верещакою, звинувачує письменство у непрофесіоналізмі. Порівнює його сучасний стан з класиками: «Пушкін так проти самого царя писав. А Шевченко навіть проти цариці» [8, с. 133].

Історіософські мотиви творчості О. Довженка багато в чому схожі з шевченківською концепцією минулого України. Звертаючись до сторінок нашої історії, він, подібно Кобзарю, аналізує явища, що призвели до повного занепаду української державності й прирекли народ віками жити «на нашій – не своїй землі» [10, с. 329]. При порівнянні характеристики України у Довженка і Шевченка знаходимо не лише концептуальну близькість, а й чимало словесних збігів. Шевченкові звертання до Батьківщини «безталанна вдова», «моя Україна убогая» перегукуються з Довженковою характеристикою України періоду війни: «скривавлена», «попалена», «розбита», «поруйнована», «обездолена в загравах пожеж», «світе мій убогий!», «безталанна мучениця», «Велика Вдовиця» та ін.

Про схожі історико-філософські погляди обох письменників свідчить образна й поетико-стилістична спільність. У Т. Шевченка «Минають дні, минають ночі, ... минає літо...», у О. Довженка – «Минали дні, минали ночі, минуло літо». У Т. Шевченка «земля плаче у кайданах», у О. Довженка – «стогнала в журбі земля» та ін.

Шевченківські мотиви пронизують й опромінюють кіноповість «Україна в огні». Перша картина твору («У садочку біля чистої хатини, серед квітів, бджіл, дітвори... за столом у тихий літній день сиділа родина Запорожця і тихо співала...» [11, с. 6]) дуже нагадує класичний Шевченків вірш «Садок вишневий коло хати», що свідчить про спорідненість концепту хати в обох митців.

Автор «України в огні» надзвичайно хвилювався за долю свого народу. Особливо після того, як українська територія була здана ворогові у перший же рік війни. Він розумів, якими можуть бути наслідки для його співвітчизників: фізичне знищення, в'язниці, концентраційні табори, заслання. «В яку безодню горя упав мій народ і скільки горя ще жде його в майбутньому! Поділять його знову. Роз'єднають, бодай не з'єднували, розженуть, як журавлиний клин у бурю, та ще й овиноватять, що не звідти сонце сходить, не туди заходить», – занотовує митець до свого «Щоденника» 2 липня 1942 року болючі роздуми про долю українців [12, с. 215]. У цьому ж записі письменник використовує Шевченкове словосполучення: «Україна бореться, читаю в газетах. Україна розчарувала німців. Не сіє, не оре. Пустують лани широкополі. Не буде гитлеру хліба» [12, с. 215]. Цитату з Шевченкової поеми «Гайдамаки» використовує О. Довженко в записі від 2 липня 1942 року: «Чи ж народ безсмертний? Чи невмирущий він в конечності своєї долі? Смертний, як і все, що живе. Все йде, все минає. А невмирання наше, довге українське, чи ж є воно життя, чи тільки кволе жалюгідне існування» [12, с. 216].

У кіноповісті неодноразово повторюється Шевченків мотив «Та не однаково мені». Зокрема, Лаврін Запорожець, змирившись з перспективою власної смерті, констатує, що не страшить його смерть, страшно йому стає від думки про те, «де ж погніють кості обдурених Гітлером бідних селяків наших?» [11, с. 47]. А дід Демид на порозі смерті переймається не власною долею, а військовими невдачами. Побачивши з шибениці військовополонених оточенців, він заявляє: «Не встигла війна початися, вже здалися, покидали зброю! Вже повзете в неволю. А ворог з жінками регоче... Вішайте мене, душогуби! Щоб бодай хоч не бачили мої старі очі...» [11, с. 19].

Шевченка, який постійно присутній у щоденникових записах, О. Довженко порівнює з розжареною пічкою. Наприклад, 10 квітня 1942 року: «Кобзаря цінувати трудно. Він нагадує мені огненну піч, з якої обережно вихвачують угольки і, перекидаючи їх між пальцями, прикурюють. Особливо трудно вихвачувати ці вуглики нашим сусідам. Вони тоді чомусь нагадують мені чортів, що знаходять у святому письмі текст на свою користь» [11, с. 91].

Нерідко О. Довженко у своїх творах використовує уривки з віршів класика, у своїх поденних записах письменник часто вдається до ремінісценцій із Шевченкового «Кобзаря». Особливо це стосується воєнних і повоєнних записів, у яких трапляється дослівне цитування: «Чорніше чорної землі нещасні люде» (30 березня 1942 р.) [12, с. 63], «Не забудьте спом'янути не злим тихим словом» (кінець 1947 р.) [12, с. 431], «“Минають дні, минають ночі...”». Летить мій час і труд мій гине марно» (15 травня 1953 р.) [12, с. 705], «І блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав, неначе човен в сивім морі» (1952 р.) [12, с. 672].

Перифразне цитування полягає у переповіданні Шевченка героями Довженка. Прикладом цього є слова Кравчини: «Я бачив сотні тисяч убитих моїх товаришів. Вони вкрили своїм сірим трупом безкрайні, безконечні шляхи од Кавказу і Волги до центру Європи. Вони падали в канави, в ями, на дорогу, розліталися в шмаття, валялися в осінній грязі, як темні барильєфи героїв і великомучеників на царських вратах епохи! Золотих воротах епохи!» [1, с. 93]. Ці слова перегукуються з

Шевченковою поемою «Сон»: «Аспиде неситий! Що ти зробив з козаками? Болота засипав Благородними костями» [13, с. 216].

Звертається до Т. Шевченка О. Довженко і в повсякденному своєму житті. Наприклад, з приводу бездумного господарювання на рідній його землі, про що свідчить запис 1956 року: «Порубано яблуні. “Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть...” Досить дурної поезії! Рубаймо садки!» [12, с. 799]. Саме Шевченкові слова стають йому в нагоді й тоді, коли він характеризує один із найабсурдніших радянських податків, який у народі називали податком на бездітність. «Кохайтесь, чорноброві, – з сарказмом зауважує митець. – Існує податок (6 %) на дівчат за бездітність. Платять з 18 років. Чоловіки на війні загинули. Любитись ні з ким. Платіть будь ласка, дівочки і вдови, що ні з ким вам любитись» [12, с. 799].

Так само, як і Т. Шевченко, О. Довженко розумів велику роль рідної мови у формуванні національної свідомості українців. Його обурювало те, що імперська російська (а згодом і радянська) влада проводила політику тотальної русифікації. В одному із варіантів автобіографії він згадує, наприклад, що під час навчання в Глухівському учительському інституті студентам заборонялося розмовляти українською мовою, а вчителям навіть надавалася надбавка за «обрусіння краю» [1, с. 28]. У щоденниковому записі від 20 липня 1942 року митець зазначає, що у Ворошиловграді в інституті імені Т. Шевченка, «звичайно з викладанням руською мовою», в бібліотеці не було ні одної книжки Шевченка. «Які оригінали! Таких других не було і немає у всій Європі», – підсумовує він [12, с. 239].

Поєднує обох митців і те, що в часи найтяжчих випробувань вони звертаються у своїй творчості до образу Матері-Мадонни. У Шевченка Мадонна – земна жінка, частіше така, яка втратила дівочу честь. Але вона свята у своєму стражданні, спокутує свій жіночий гріх шляхом безмірних переживань, а часом і самогубства. Довженкова жінка теж не є святою, вона змушена грішити під впливом обставин. Такими є, зокрема, героїні кіноповісті «Україна в огні» Олеся й Христа. Але в будь-якому випадку вона жінка-мати – символ невмирущості народу, материнської всепрощаючої любові й безмежної самовідданості, як Марія Стоян з оповідання «Мати».

Слід зазначити, що біблійні мотиви дещо різняться у митців. У щоденниковому записі від 14 квітня 1942 року О. Довженко у відчаї цитує уривок із прологу поеми Т. Шевченка «Сон»: «бо немає Господа на небі» [12, с. 96]. Радянська критика акцентувала саме на цих рядках, обстоюючи атеїстичні погляди Т. Шевченка, трактуючи їх як те, що Кобзар цурався Господа. Сучасні дослідження переконливо свідчать про його глибоку християнську віру. Як відомо, Т. Шевченко виріс у сім'ї з патріархальним укладом, де неодмінною складовою життя була любов до Бога, а молитви – щоденним ритуалом. У своїх віршах поет постійно звертався до Бога, ім'я його згадано в творах «Невольник», «Сон», «Марина», «Катерина», «Тополя», «Причинна» та інших. Біблійний мотив лежить в основі Шевченкових віршів і поем, слова «Бога благи», «молитися» часто трапляються у його поезії.

Формування релігійних поглядів О. Довженка відбувалося в інших умовах, а тому його віра в Бога не завжди була сталою. В «Автобіографії», згадуючи роки навчання в інституті, він зізнається у своїй безбожності, говорить про свої атеїстичні переконання [1, с. 27]. М. Куценко, описуючи Житомирський період життя митця, наводить спогади його учня М. Ярошенка, на думку якого, той був войовничим безбожником і атеїстом. Більше того, влітку 1915 року адміністрація 2-го Житомирського вищепочаткового училища, де у той час працював майбутній письменник, зверталася з цього приводу за допомогою до митрополита Київського. Відомо, що останній зустрічався з О. Довженком і тонко обробляв «безбожницьку» душу [6, арк. 16].

Подальші трагічні події в родині Довженків і в країні загалом (колективізація, голодомор, війна, сталінські репресії) зміцнили віру письменника в Бога. Релігійні

мотиви в його літературному доробку стали відчутнішими, а християнські постулати чимдалі голосніше почали звучати на сторінках його творів. Однак Довженкове розуміння Бога було дещо своєрідним. Найімовірніше, під Богом він розумів вищу людську мораль. До такого висновку можна дійти, проаналізувавши його запис у «Щоденнику» від 9 січня 1946 року: «Я почав молитися богу. Я не молився йому тридцять сім років, майже не згадував його. Я його одкинув. Я сам був бог, богочоловік. ... Помилявся Шевченко, Франко, великі Руські мислителі. ... Бог в людині. Він є або нема. Але повна його відсутність се великий крок назад і вниз. В майбутньому люди придуть до нього. Не до попа, звичайно, не до приходу. До божественного в собі» [12, с. 397–398].

Т. Шевченку довелося жити й творити в добу, коли Україна була майже повністю зрусифікована. Писати українською мовою в той час було не престижно. Проте він разом з І. Котляревським, Г. Квіткою-Основ'яненком, деякими іншими митцями наслідуючи нагадати українцям, що не варто соромитися рідної мови й культури, що українською мовою можна створювати справжні літературні шедеври. І це попри всі ті репресії, що випали на його багатостраждальну долю.

Через століття вже сам О. Довженко потрапив у подібну ситуацію. Це були часи, коли за прояв любові до свого народу досить легко можна було отримати ярлик націоналіста з усіма відповідними наслідками. Автор кіноповісті «Україна в огні» все це відчув на собі. Відтак паралелі між двома визначними митцями очевидні.

О. Довженко, який був позбавлений права жити на рідній землі, порівнював власну долю з долею Кобзаря: «Шевченку було легше на засланні. До нього долітали птиці. Навколо мене пусто» (29 липня 1945 року) [12, с. 351].

Надія повернутися в Україну не полишала О. Довженка ніколи. За спогадами В. Денисенка, в останні місяці свого життя митець мріяв оселитися на Батьківщині, зайнятися літературною творчістю: «Хочу збудувати хату на Україні – де-небудь під Києвом, над Дніпром. ... Мабуть, час мені писати книжки» [13, с. 658]. Про подібне мріяв і Кобзар, який незадовго до смерті, перебуваючи у Санкт-Петербурзі писав: «Поставлю хату і кімнату, садок-райочок посаджу...» [10, с. 574].

Тарас Шевченко все ж таки віднайшов спокій в Україні, хоча й не відразу (після перепоховання). А от Довженків заповіт через сукупність певних обставин так і не було виконано.

Висновки. Підсумовуючи, варто зауважити, що чільне місце у творчості О. Довженка належить Т. Шевченку, якого він називає «батьком нації». Звертаючись до сторінок історії України, він, як і Кобзар, аналізує ті явища, що призвели до повного занепаду української державності й прирекли народ віками жити «на нашій – не своїй землі». Зіставляючи характеристики України у Шевченка й Довженка, можна простежити не лише концептуальну спорідненість, а й чимало словесних збігів.

Таким чином, поставлені у статті завдання виконано в повному обсязі. Доведено, що історіософські мотиви літературного доробку О. Довженка перегукуються з шевченківською концепцією минулого України, виявлено концептуальну спорідненість їх творчості. Достовірність отриманих результатів забезпечується залученням фактичних (кіноповісті, нариси, статті, оповідання, драматичні твори) та архівних матеріалів.

Дане дослідження не є вичерпним, а отже подальша розробка окресленої проблеми дасть змогу повніше виокремити творчі зв'язки митця з літературною спадщиною Тараса Шевченка.

SHEVCHENKO TRADITIONS IN THE ARTISTIC DISCOURSE LITERARY WORK OF ALEXANDER DOVZHENKO

N. V. Trosha, PhD in Philology

OleksandrDovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
24, Kyievo-Moskovs'ka St., Hlukhiv, 41400, Sumy region, Ukraine
E-mail: trosha.nat@yandex.ua

The influence of Shevchenko's poetry on Dovzhenko's outlook and literary work is explored in this article. It is proved that the writer's historical motives in his literary works have something in common with his conception of Ukraine in the past. There are revealed not only conceptual relationships but also many word matches. It is determined that similar historical and philosophical views of both writers can be seen in the imaginative, poetic and stylistic commonality of their literary heritage. Attention is paid to the fact that Shevchenko's motives permeate the movie-essay "Ukraïna v ohni" (Ukraine on Fire). The analysis involves movie-essays, stories, dramas, scripts, essays, memoirs and biographical materials – artist's diary notes of the years 1939-1956, archival materials.

Keywords: traditions, literary discourse, ideological and thematic originality, motive.

ШЕВЧЕНКОВСКИЕ ТРАДИЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА АЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКО

Н. В. Троша, канд. филол. наук, старший преподаватель

Глуховский национальный педагогический университет им. А. Довженко,
ул. Киево-Московская, 24, г. Глухов, Сумская обл., 41400, Украина
E-mail: trosha.nat@yandex.ua

В статье исследовано влияние поэзии Т. Шевченко на мировоззрение и творчество А. Довженко. Доказано, что историософские мотивы литературного наследия писателя перекликаются с шевченковской концепцией прошлого Украины. Выявлены не только концептуальное родство, но и немало словесных совпадений. Определено, что о похожих историко-философских взглядах обоих писателей свидетельствует образная и поэтико-стилистическая общность их литературного наследия. Обращено внимание на то, что особенно шевченковские мотивы пронизывают и озаряют киноповесть «Украина в огне». К анализу привлечены киноповести, рассказы, драмы, сценарии, очерки, мемуарно-биографические материалы – дневниковые записи художника 1939-1956 годов, архивные материалы.

Ключевые слова: традиции, художественный дискурс, идейно-тематическое своеобразие, мотив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довженко О. Вибрані твори / О. П. Довженко ; передмова А. Гуляка. – К. : Сакцент Плюс, 2007. – 320 с.
2. Довженко без гриму : Листи, спогади, архівні знахідки / упоряд. і коментар В. Агєєвої і С. Тримбача. – К. : КОМОРА, 2014. – 472 с.
3. Рильський М. Т. Олександр Довженко / М. Т. Рильський // Статті про літературу. – К. : Дніпро, 1980. – 509 с.
4. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. / О. П. Довженко ; упоряд. Ю. Солнцева, приміт. К. Волинського. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 4. – 351 с.
5. Марочко В. І. Зачарований Десною : Історичний портрет Олександра Довженка. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – 285 с.
6. Куценко М. В. Сторінки життя і творчості О. П. Довженка / М. В. Куценко. – ЦДАМЛІМ України, ф. 1386, оп. 1, спр. 3. – 428 арк.
7. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. / О. П. Довженко ; передм. О. Гончара, приміт. К. Волинського, упоряд. Ю. Солнцева і Т. Дерев'янка. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 1. – 439 с.
8. Панасенко Т. М. Олександр Довженко / Т. М. Панасенко. – К. : Укрвидавполіграфія, 2012. – 120 с.
9. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. / О. П. Довженко ; упоряд. Ю. Солнцева, приміт. К. Волинського. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 3. – 362 с.
10. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко ; вст. ст. О. Гончара. – К. : Дніпро, 1985. – 640 с.
11. Довженко О. П. Твори : В 5-ти т. / О. П. Довженко ; упоряд. Ю. Солнцева, приміт. К. Волинського. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 2. – 503 с.
12. Довженко О. П. Щоденникові записи, 1939–1956 = Дневниковые записи / О. П. Довженко. – Харків : Фоліо, 2013. – 879 с.
13. Полум'яне життя. Спогади про Олександра Довженка / упоряд. Ю. І. Солнцева ; ред. Л. М. Новиченко. – К. : Дніпро, 1973. – 719 с.

LIST OF REFERENCES

1. O. Dovzhenko. Chosen works / O. P. Dovzhenko ; foreword A. Huliaka. – K. :Saktent Plus, 2007. - 320 p.
2. Dovzhenko without make up : Letters, memoirs, archival finds / compiler and comment of V. A. Aheyevoyi and S. Trymbacha. – K. : KOMORA, 2014. – 472 p.

3. M. T. Ryl's'kyi. OleksandrDovzhenko / M. T. Ryl's'kyi // Statti pro literaturu. – K. : Dnipro, 1980. – 509 p.
4. O. P. Dovzhenko. Written works : V 5-ty t. / O. P. Dovzhenko ; uporiad. Ju. Solnceva, prymit. K. Volyns'kogo. – K. : Dnipro, 1984. – T. 4. – 351 p.
5. Marochko V. I. Enchanted by Desna : Historicalportretof OleksandrDovzhenko. – K. : Kyjevo-Mogyljans'ka akademija, 2006. – 285 p.
6. Kucenko M. V. Pages of Dovzhenko' life and literary work / M. V. Kucenko. – CDAMLM Ukrainy, f. 1386, op. 1, spr. 3. – 428 ark.
7. Dovzhenko O. P. Written works: V 5-ty t. / O. P. Dovzhenko ; peredm. O. Honchara, prymit. K. Volyns'koho, uporiad. Ju. Solncevai T. Derev'janko. – K. : Dnipro, 1983. – T. 1. – 439 p.
8. Panasenko T. M. OleksandrDovzhenko / T. M. Panasenko. – K. : Ukrvydavpoligrafiya, 2012. – 120 p.
9. Dovzhenko O. P. Written works : V 5-ty t. / O. P. Dovzhenko ; uporiad. Ju. Solnceva, prymit. K. Volyns'koho. – K. : Dnipro, 1984. – T. 3. – 362 p.
10. Shevchenko T. H. Kobzar / T. H. Shevchenko ; vst. st. O. Honchara. – K. :Dnipro, 1985. – 640 p.
11. Dovzhenko O. P. Written works : V 5-ty t. / O. P. Dovzhenko ; uporiad. Ju. Solnceva, prymit. K. Volyns'koho. – K. : Dnipro, 1984. – T. 2. – 503p.
12. Dovzhenko O. P. Diary notes, 1939–1956 = Dnevnykovuyezapysy / O. P. Dovzhenko. – Kharkiv : Folio, 2013. – 879 p.
13. Flame life. Memoirs about Oleksandr Dovzhenko / uporiad. Ju. I. Solnceva ; red. L. M. Novychenko. – K. : Dnipro, 1973. – 719 p.

Надійшла до редакції 28 жовтня 2015 р.